

Андрощук І. В., Андрощук І. П. Реалізація суб'єктного підходу у підготовці майбутніх вчителів трудового навчання: Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 30–31 березня 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 62–64.

Андрощук І.В., Андрощук І.П.

Хмельницький національний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У методології педагогічних досліджень розрізняють різні підходи, які дають змогу з різних боків розглянути певні явища на основі окремого аспекту. О. М. Отич наголошує, що в сучасній педагогічній науці поряд із традиційними методологічними підходами, які міцно утвердилися у наукових розвідках з проблем гуманістичної педагогіки (особистісний, індивідуальний, диференційований, діяльнісний, аксіологічний, антропологічний, екзистенціальний, акмеологічний, контекстний, компетентнісний тощо) все більш вагоме місце посідають нові методологічні підходи (полісуб'єктний, креативний, медіологічний, семіотичний, герменевтичний, феноменологічний, цивілізаційний, холістичний), які, на погляд ученої, більше узгоджуються з сучасними соціальними та освітніми реаліями (Отич О. М., 2010).

В контексті нашого дослідження викликає інтерес колективна монографія «Наукові підходи до педагогічних досліджень» за редакцією В.І. Лозової, де увага авторів зосереджена на таких підходах: системному і синергетичному; культурологічному; антропологічному; компетентнісному; ресурсному; особистісно-діяльнісному; персоналізованому; історико-педагогічному; акмеологічному; деонтологічному; технологічному (Лозова В.І., 2012). Зокрема В. Д. Шарко виокремила наступні методологічні підходи до підготовки вчителя: гуманістичний, акмеологічний, праксеологічний, компетентнісний, синергетичний, системний, аксіологічний, герменевтичний, культурологічний, діяльнісний, рефлексивний, технологічний, особистісно орієнтований, інтегративний, андрагогічний, адаптаційний, контекстний (Шарко В. Д., 2006).

Однак в численних дослідженнях мало уваги приділяється суб'єктному підходу. На нашу думку, особливо актуальним є його реалізація у підготовці майбутніх педагогів, зокрема вчителів трудового навчання. Загалом суб'єктний підхід є одним із провідних у методологічному плані. Він не є однорідним утворенням і постає в різних варіантах як суб'єктно-дієвий (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, В.Г. Асєєв, Г.О. Балл, Н.Ю. Волянук, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, В.А. Семиченко, В.О. Татенко та ін.), суб'єктно-об'єктний (Л.В. Алексєєва, Л.Ф. Бурлачук, Є.Ю. Коржова та ін.), системно-суб'єктний (З.С. Карпенко, О.О. Сергієнко), суб'єктно-буттєвий (М.Й. Боришевський, В.В. Знаков, З.І. Рябікіна).

Розглянемо більш детально сутність поняття «підхід» та реалізацію саме суб'єктного підходу у підготовці майбутніх вчителів трудового навчання. Загалом методологічний підхід є важливою категорією наукової методології, що дозволяє вирішувати теоретичні та практичні педагогічні проблеми. Саме підхід є тим методологічним засобом, методологічною основою, яка сприяє розв'язанню визначених проблем.

Поняття «методологічний підхід» є загальноживим у науковому обігу, втім, його зміст і місце в системі інших дефініцій до цих пір залишається невизначеним. Тому постає необхідність з'ясувати сутності цього поняття. У науковій літературі з методології педагогіки наявні різні погляди щодо тлумачення поняття

«підхід». Так, у словнику з методології зазначено, що з одного боку підхід розглядають як певний вихідний принцип, вихідну позицію, основне положення чи переконання (цілісний, комплексний, системний, синергетичний та ін.), а з іншого – як напрям вивчення предмета дослідження (історичний, логічний, змістовий, формальний та ін.) (Новиков А. М., 2008).

На основі аналізу наукової літератури, можна виділити найбільш вживане визначення цього поняття. Згідно нього підхід тлумачиться як «комплекс парадигматичних, синтагматичних, прагматичних структур та механізмів у пізнанні та практиці, що характеризує конкуруючі між собою (чи ті, що історично змінюють одна одну) стратегії та програми у філософії, науці, політиці чи в організації життя людей» (Грицанов А.А., Абушенко В.Л., Евелькин Г.М., 2003). У наведеному визначенні чітко простежуються характеристики для ідентифікації підходу. Першою ознакою є комплексний характер підходу, який забезпечує пізнання та практичну діяльність за певними алгоритмами, що обумовлені спрямованістю індивідуальної та групової свідомості, станом розвитку наукового знання та матеріальними умовами, в яких відбувається наукове пізнання. Другою ознакою, яка характеризує методологічний підхід, є сукупності ідей, що визначають наукову світоглядну позицію вченого, принципів, що лежать в основі стратегії дослідницької діяльності, а також способів, прийомів, процедур, що забезпечують реалізацію обраної стратегії в практичній діяльності (Ипполитова Н.В., 2009).

Враховуючи особливості педагогічної діяльності вчителя, її суб'єктний характер, необхідність у взаємодії між педагогом та учнями, однієї з важливих основ, світоглядних позицій, яка комплексно відображає специфіку діяльності вчителя трудового навчання, на нашу думку, є саме суб'єктний підхід. Підтвердження цього знаходимо у поглядах науковців та дослідників. Зокрема, у психолого-педагогічних дослідженнях теоретико-методологічного рівня простежується ідея підготовки майбутнього вчителя як «суб'єкта пізнавальної діяльності у ВНЗ, навчально-професійної у ході педагогічних практик, здатного цілеспрямовано регулювати свій професійний розвиток» (Пехота О. М., 2009).

Однак сьогодні поки ще немає психолого-педагогічного обґрунтування механізму, умов і напрямів переходу студента з позиції суб'єкта професійної підготовки в позицію суб'єкта індивідуального професійного розвитку протягом всього життя.

Відмітимо, що розкриваючи особливості реалізації суб'єктного підходу, перш з все необхідно зупинитися на дефініції «суб'єктність». Суб'єктність, в психолого-педагогічній літературі, тлумачиться як особлива якість буття, що передбачає здатність до самостійної життєтворчості, здатність здійснювати зміни у світі і, що особливо важливо для нас, у самому собі. Більшістю дослідників суб'єктність розуміється як центральне утворення людської реальності, що виникає на певному рівні розвитку особистості та інтегрує такі її характеристики, як активність, рефлексивність, ініціативність, творчість, етична зрілість, самодетермінація, саморегуляція, усвідомленість, самостійність та ін. Особистість може характеризуватися як суб'єкт тією мірою, в якій вона використовує свій інтелект, свої здібності, підпорядковує свої нижчі потреби вищим, будує своє життя відповідно зі своїми цінностями і принципами. Про вищий рівень і якість суб'єкта життя може свідчити здатність особистості організувати і регулювати свій життєвий шлях як ціле, підпорядковувати його своїм цілям і цінностям. Враховуючи це суб'єктний підхід є основою підготовки не лише вчителів трудового навчання, а загалом педагогів, кожен з яких має характеризуватися такими якостями як ініціативність, креативність, здатність до змін у собі та навколишньому оточенні, рефлексивність тощо.

В аспекті використання суб'єктного підходу до підготовки саме вчителів трудового навчання можливі різні напрями його реалізації. Адже уроки трудового навчання розкривають можливості для реалізації не лише інтелектуального, розумового, культурного потенціалу особистості, а вміння втілити та відобразити цей

потенціал за допомогою використання різних конструкційних матеріалів, під час виготовлення виробів. Крім того, не слід забувати, що вчитель організовуючи навчально-виховний процес, керується перш за все власними цінностями, ідеалами та досвідом. Тому завдання вищого навчального закладу полягає перш за все в узгодженості ціннісно-мотиваційної сфери майбутнього фахівця з морально-етичними нормами, які панують в суспільстві та є важливими для педагогічної діяльності.

Зокрема К.А. Абульханова керується тим, що суб'єктність як особистісна властивість відіграє роль функціонального утворення, що забезпечує вирішення трьох основних життєвих завдань, які постійно поновлюються: узгодження особистісних потреб, здібностей, очікувань з умовами та вимогами діяльності; побудови життя відповідно до власних цілей і цінностей; постійного прагнення до досконалості через вирішення суперечностей (Абульханова К.А., 1997). Важливо, що такі характеристики суб'єктності, як активність і надситуативність є важливими для вчителя трудового навчання, так як забезпечують йому здатність долати наявні суперечності та труднощі у педагогічній взаємодії, уникати конфліктів, знаходити рішення у нетипових педагогічних ситуаціях.

Визначення суб'єкта як такого, що розв'язує протиріччя, дозволяє зрозуміти, чому особистість, яка уникає таких рішень, починає зазнавати деформації, деградації, фрустрації. У внутрішньо-особистісній організації відбувається зміна оптимальних для неї пропорцій через неадекватний спосіб життя та діяльності. Залишаючись особистістю, вона перестає бути суб'єктом унаслідок своєї «фальшивості». Це явище є недопустимим для вчителів, так як вони мають приймати конструктивні рішення під час розв'язання різних педагогічних ситуацій. Ці рішення не повинні бути імпульсивними, а чітко вираженими з врахуванням особливостей учнів, обставин та особливостей освітнього середовища.

На думку О.К. Осницького, суб'єктне ставлення до життєдіяльності реалізується спрямованістю людини до своїх внутрішніх резервів, можливостей вибору засобів здійснення діяльності на основі взаємодії сформованих навичок саморегуляції та компонентів суб'єктного досвіду. Суб'єктний досвід формується на основі пережитого. Він включає в себе усвідомлення можливостей, правил організації дій, значущих цінностей, ієрархію вподобань, бажань людини. Суб'єктний досвід надає людині можливість ставити власні завдання, вибирати відповідне їй значуще завдання із завдань, що нав'язуються ззовні. О.К. Осницький пропонує виділити чотири компоненти суб'єктного досвіду, що взаємодіють один з одним: ціннісний досвід (інтереси, моральні норми, вподобання, ідеали, переконання); досвід рефлексії (знання про свої можливості і можливі перетворення в предметному середовищі і в собі); досвід звичної активації (попередня підготовленість, оперативна адаптивність до мінливих умов роботи, розрахунок на певні зусилля і рівень досягнення успіху); операціональний досвід (знання і вміння, навички саморегуляції).

Кожен із компонентів реалізується в потребній, діяльній, міжособистісній сферах, у переживаннях, у свідомості людини – у сфері потягів, інтересів, повинності. Взаємодія компонентів досвіду суб'єкта забезпечує активні, цілеспрямовані, усвідомлені і скоординовані з іншими дії щодо вирішення творчих завдань саморозвитку. Враховуючи особливості діяльності вчителя трудового навчання, реалізація кожного з визначених компонентів є важливою умовою ефективності не лише педагогічної діяльності безпосередньо вчителя в умовах загальноосвітнього закладу, а й професійної підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі. Саме суб'єктний досвід забезпечує вибір оптимальних форм, методів та технологій навчання, дозволяє налагодити співпрацю з учнями та колегами, проектувати та виготовляти нові оригінальні вироби з різних конструкційних матеріалів, здійснювати самоаналіз своєї діяльності, займатися самовдосконаленням в особистісному та професійному напрямках.

Таким чином, суб'єктний підхід є значущим для професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання. Адже в процесі підготовки та майбутньої професійної діяльності студент стає суб'єктом педагогічної взаємодії, досягаючи професійного результату; формуючи при цьому особистісний досвід творчого характеру та розвиваючи здатність до осмислення своїх індивідуальних реакцій, без яких неможливо досягнути зміст.